

ДІАГНОСТИКА ДИВЕРСИФІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

© 2017 СКРИНЬКОВСЬКИЙ Р. М., ВІЗНЯК Ю. Я., ПАВЛОВСЬКІ Г., КОРОПЕЦЬКИЙ О. О.

УДК 65.01

Скриньковський Р. М., Візняк Ю. Я., Павловські Г., Коропецький О. О.
Діагностика диверсифікаційних процесів на підприємстві

Метою статті є формування й розвиток теоретичних і методичних засад діагностики диверсифікаційних процесів на підприємстві в контексті і на основі теорії і практики економіки й управління підприємствами. З'ясовано, що: 1) одним із найбільш розповсюджених шляхів розвитку підприємств є диверсифікація, яка сприяє ефективній реалізації стратегії його розвитку та формування перспективи; 2) діагностика диверсифікаційних процесів на підприємстві – це цільове оцінювання його стану, тенденцій зміни та перспектив розвитку, пов'язаних із виявленням і проникненням у нові сфери (галузі) діяльності, освоєнням нових виробництв і ринків, розширенням асортименту продукції (товарів), що найбільш сприятиме ефективній реалізації конкурентних переваг підприємства з метою максимізації його доходів, отриманих від усіх напрямків діяльності, і мінімізації очікуваних ризиків. Встановлено, що ключовими бізнес-індикаторами системи діагностики є показники, які відображають рівень диверсифікації діяльності підприємства: абсолютний рівень диверсифікації; трансформований показник концентрації; Беррі-індекс / показник Херфіндаля-Хіршмана; коефіцієнт зосередження сфери діяльності (галузі) згідно зі спадним (або зростаючим) принципом; індекс ентропії; індекс Аттона; індекс диверсифікації; рівень ризику. Перспективою подальших науково-практичних досліджень у цьому науковому напрямі є розробка полікритеріальної системи діагностики діяльності підприємств з урахуванням діагностики диверсифікаційних процесів на підприємстві як часткової діагностичної цілі системи часткових діагностичних цілей полікритеріальної системи економічної діагностики підприємства.

Ключові слова: підприємство, диверсифікація, виробництво, продукція, діагностика, бізнес-індикатори.

Табл.: 1. **Формул.:** 7. **Бібл.:** 17.

Скриньковський Руслан Миколайович – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки підприємств та інформаційних технологій, Львівський університет бізнесу та права (вул. Кульпарківська, 99, Львів, 79021, Україна)

E-mail: uan_lviv@ukr.net

Візняк Юрій Ярославович – кандидат економічних наук, депутат, Львівська обласна рада (вул. Винниченка, 18, Львів, 79008, Україна)

E-mail: lviv-university@ukr.net

Павловські Гжежож – магістр економічних наук, власник компанії «Zaklad Handlowo-Uslugowy ВНР» (вул. Костшинська, 17, Гужиця, 69-113, Польща)

E-mail: grawlowski@op.pl

Коропецький Олег Олександрович – студент юридичного факультету, Львівський університет бізнесу та права (вул. Кульпарківська, 99, Львів, 79021, Україна)

E-mail: lviv-university@ukr.net

УДК 65.01

UDC 65.01

Скриньковський Р. М., Візняк Ю. Я., Павловські Г., Коропецький О. А.
Діагностика диверсифікаційних процесів на підприємстві

Skrynkovskyy R. M., Vizniak Yu. Ya., Pawlowski G., Koropetskyi O. O.
Diagnosis of Diversification Processes at an Enterprise

Целью статьи является формирование и развитие теоретических и методических основ диагностики диверсификационных процессов на предприятии в контексте и на основе теории и практики экономики и управления предприятиями. Выяснено, что: 1) одним из самых распространенных путей развития предприятий является диверсификация, которая способствует эффективной реализации стратегии его развития и формирования перспективы; 2) диагностика диверсификационных процессов на предприятии – это целевое оценивание его состояния, тенденций изменения и перспектив развития, связанных с выявлением и проникновением в новые сферы (отрасли) деятельности, освоением новых производств и рынков, расширением ассортимента продукции (товаров), что наиболее способствует эффективной реализации конкурентных преимуществ предприятия с целью максимизации его доходов, полученных от всех направлений деятельности, и минимизации ожидаемых рисков. Установлено, что ключевыми бизнес-индикаторами системы диагностики являются показатели, отражающие уровень диверсификации деятельности предприятия: абсолютный уровень диверсификации; трансформированный показатель концентрации; Берри-индекс / показатель Херфиндаля-Хиршмана; коэффициент концентрации сферы деятельности (отрасли) согласно нисходящему (или растущему) принципу; индекс энтропии; индекс Аттона; индекс диверсификации; уровень риска. Перспективой дальнейших научно-практических исследований

The aim of the article is formation and development of theoretical and methodological basis for diagnosing diversification processes at an enterprise in the context and on the basis of theory and practice of economics and enterprise management. It is found that: 1) one of the most common ways of development of an enterprise is diversification, which contributes to effective implementation of its development strategy and formation of its prospects; 2) diagnosis of diversification processes at an enterprise is a targeted evaluation of its state, trends and development prospects associated with identification of new spheres (branches) of activities and penetration into them, development of new production technologies and markets, expansion of the range of products (goods), which is most conducive to effective realization of competitive advantages of an enterprise with the purpose of maximization of its incomes received from all directions of its activity and minimization of expected risks. It is determined that the key business indicators of the diagnostic system are indicators that reflect the level of diversification of an enterprise's activities: the absolute level of diversification; the transformed concentration index; the Berry index / the Herfindahl-Hirschman index; the concentration ratio of the sphere of activity (branch) according to the descending (or increasing) principle; the entropy index; the Atton index; the index of diversification; the level of risk. The prospect for further scientific and practical research in this area is development of a multi-criteria system for diagnosing the activities of enterprises, taking into account diagnosis of diversification processes at an enterprise as a partial diagnostic purpose of

в этом научном направлении является разработка поликритериальной системы диагностики деятельности предприятий с учетом диагностики диверсификационных процессов на предприятии как частичной диагностической цели системы частичных диагностических целей поликритериальной системы экономической диагностики предприятия.

Ключевые слова: предприятие, диверсификация, производство, продукция, диагностика, бизнес-индикаторы.

Табл.: 1. Формул: 7. Библ.: 17.

Скрыньковский Руслан Николаевич – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики предприятий и информационных технологий, Львовский университет бизнеса и права (ул. Кульпарковская, 99, Львов, 79021, Украина)

E-mail: uan_lviv@ukr.net

Визняк Юрий Ярославович – кандидат экономических наук, депутат, Львовский областной совет (ул. Винниченко, 18, Львов, 79008, Украина)

E-mail: lviv-university@ukr.net

Павловски Гжегож – магистр экономических наук, владелец компании «Zaklad Handlowo-Uslugowy BHP» (ул. Костшинская, 17, Гужица, 69-113, Польша)

E-mail: grawlowski@op.pl

Коропецкий Олег Александрович – студент юридического факультета, Львовский университет бизнеса и права (ул. Кульпарковская, 99, Львов, 79021, Украина)

E-mail: lviv-university@ukr.net

the system of partial diagnostic purposes of the multi-criteria system of economic diagnosis of an enterprise.

Keywords: enterprise, diversification, production, products, diagnosis, business indicators.

Tbl.: 1. Formulae: 7. Bibl.: 17.

Skrynkovskyy Ruslan M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Business Economy and Information Technology, Lviv University of Business and Law (99 Kulparkivska Str., Lviv, 79021, Ukraine)

E-mail: uan_lviv@ukr.net

Vizniak Yurii Ya. – Candidate of Sciences (Economics), Deputy, Lviv Regional Council (18 Vynnychenka Str., Lviv, 79008, Ukraine)

E-mail: lviv-university@ukr.net

Pawlowski Grzegorz – Master of Science (Economics), owner of the Company «Zaklad Handlowo-Uslugowy BHP» (17 Kostrzynska Str., Gorzyca, 69-113, Poland)

E-mail: grawlowski@op.pl

Koropetskyi Oleh O. – Student of the Faculty of Law, Lviv University of Business and Law (99 Kulparkivska Str., Lviv, 79021, Ukraine)

E-mail: lviv-university@ukr.net

Постановка проблеми. Сучасна практика ведення бізнесу доводить, що сьогодні одним із найбільш розповсюджених шляхів розвитку підприємств є диверсифікація, яка сприяє ефективній реалізації стратегії розвитку підприємства та формування перспективи і є засобом для забезпечення його конкурентоспроможності в системі «максимізація доходів – мінімізація ризиків» за часовим спрямуванням. Звідси очевидно, що процес цільового аналізу *q* оцінювання стану (поточного, перспективного) підприємства, пов'язаного з диверсифікаційними процесами на ньому, є доцільним і важливим.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій свідчить про те, що досить вагомий внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів диверсифікаційних процесів на підприємстві здійснили такі науковці, як О. М. Багорка, І. А. Білоткач, О. С. Вітковський, О. Є. Гудзь, Л. І. Донець, Л. В. Івченко, С. М. Ілляшенко, С. В. Коверга, О. М. Ковінько, В. В. Лебедева, Л. Г. Ліпич, В. Є. Момот, Л. А. Петренко, Н. В. Радука, О. М. Ромашко, Є. М. Стрельчук, А. В. Череп та ін. [1–16].

Так, М. О. Багорка та І. А. Білоткач [1] стверджують, що диверсифікація являє собою форму реалізації стратегії підприємства, яка передбачає його вихід на нові для підприємства сфери бізнесу [1, с. 18, 21]. В контексті цього С. М. Ілляшенко та Г. О. Пересацько [2] дотримуються думки, що диверсифікація – це процес входження (проникнення) у нові галузі діяльності, в яких суб'єкт господарювання ще не функціонував та які покликані змінити (замінити) або доповнити (розширити) асортимент продукції, що вже випускається [2].

Водночас Л. В. Івченко [3] вважає, що під диверсифікацією діяльності підприємства слід розуміти одну із

альтернативних стратегій його діяльності, в основі якої лежить поєднання та зміна наявних (діючих) і можливих нових складових інвестиційного портфеля підприємства, видів його діяльності, внутрішніх бізнес-процесів, асортименту продукції тощо, що забезпечує зростання рівня економічної ефективності та результативності підприємства як базису його розвитку та формування перспективи [3, с. 102].

Поряд із тим В. Є. Момот [4] зазначає, що диверсифікація як напрям стратегічного розвитку підприємства в умовах невизначеності, багатогранності та динамічності його середовища характеризується охопленням додаткових сегментів ринку, збільшенням масштабного фактора, вивільненням синергії та зростанням організаційного потенціалу [4].

Варто також звернути увагу на те, що із наведеної інформації у науковій праці [4] з'ясовано, що теорія диверсифікації ґрунтується на моделі взаємодії продукту та ринку й моделі порівняння (або співвідношення) ризику середовища підприємства до невизначеності та результативності обраної його стратегії. Крім цього, диверсифікація підприємства є одним із інструментів стратегічного менеджменту, що дозволяє оптимізувати стратегію підприємства відповідно до умов невизначеності та циклізму середовища його функціонування [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, як свідчить аналіз наукових доробок перелічених вище авторів [1–16] та діюча практика ведення бізнесу в Україні, зазначимо, що недостатньо уваги приділено діагностиці диверсифікаційних процесів на підприємстві, що обумовлює актуальність теми статті та доцільність її вибору.

Метою статті є формування й розвиток теоретичних і методичних засад діагностики диверсифікаційних процесів на підприємстві в контексті і на основі теорії і практики економіки й управління підприємствами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової літератури за проблемою [1–16] свідчить про те, що дискусійними є погляди стосовно інструментарію діагностики диверсифікаційних процесів на підприємстві, зокрема щодо сутності поняття, індикаторів і формул для розрахунку.

Так, з огляду на приведені вище, доцільно зазначити наукову працю [1], у якій зазначено, що розрізняють такі основні (ключові) види диверсифікації: 1) вертикальна (концентрична) диверсифікація; 2) горизонтальна диверсифікація; 3) конгломеративна диверсифікація [1, с. 18]. З'ясовано, що вертикальна (концентрична) диверсифікація полягає у тому, що підприємство (суб'єкт господарювання) починає виробництво нових видів продукції (товарів), які в технологічному і/або маркетинговому аспектах пов'язані із наявною (існуючою) продукцією. Водночас горизонтальна диверсифікація передбачає виробництво підприємством нових видів продукції (товарів), які технологічно не пов'язані із уже наявними товарами, але спрямовані задовольняти потреби існуючих (наявних) клієнтів (споживачів) підприємства. У той же час конгломеративна диверсифікація відображає розроблення та виробництво підприємством нової продукції за товарними атрибутами (експлуатаційні характеристики, технічні характеристики тощо), яка жодним чином не пов'язана з існуючою діяльністю підприємства та його ринками збуту [1, с. 18–19].

Водночас С. В. Коверга та Р. О. Згоденко [5] стверджують, що основні (ключові) види диверсифікації за базовими критеріями можна класифікувати за такими ознаками, а саме: 1) за рівнем диверсифікації (на рівні підприємства, на рівні галузі); 2) за об'єктом диверсифікації (диверсифікація продукції, диверсифікація виробництва); 3) за організаційною структурою (зовнішня, внутрішня); 4) за масштабом виробництва (макро- і мікродиверсифікація); 5) за стратегією розвитку (пов'язана, непов'язана); 6) за напрямком (горизонтальна, вертикальна, концентрична, латеральна, конгломеративна); 7) за ринковою приналежністю (у межах одного (конкретного) сегмента, багатосегментна) [5, с. 117].

Своєю чергою, Л. В. Івченко [3] вважає, що розрізняють такі підходи до проведення (здійснення) диверсифікації, а саме: 1) ресурсний підхід; 2) ринковий підхід; 3) ієрархічний підхід; 4) системний підхід. Так, ресурсний підхід до здійснення диверсифікації полягає у тому, що розвиток підприємства ґрунтується на використанні потенціалів зростання і залежить від гнучкості ресурсів. Суть ринкового підходу до проведення диверсифікації базується на визначенні, аналізі й оцінюванні факторів впливу (позитивних, негативних) на підприємство з позиції ринкової орієнтації для забезпечення (підтримки) вигідного (ефективного, результативного) позиціонування на певному ринку й утримання і зміцнення цих позицій. Водночас з'ясовано, що ієрархічний підхід до здійснення диверсифікації упорядковує побудову системи стратегічного управління підприємством і спрямований на: виявлення (встановлення) невикористаних комерційних можливостей; переосмислення

сформованих (наявних) і пошук нових ринків збуту. Що стосується системного підходу, то він передбачає оцінку процесу виробничої системи підприємства, а також перегляд прийнятих управлінських рішень з метою покращення планування та контролю цього процесу [3, с. 104–105].

В контексті цього варто також зазначити, що існують дві групи методів диверсифікації діяльності підприємства, а саме: 1) диверсифікація діяльності в межах одного (конкретного, визначеного) підприємства; 2) диверсифікація через злиття та поглинання суб'єктів господарювання (підприємницьких структур, підприємств) [6, с. 19].

У той же час із наведеної інформації у науковій праці [6] з'ясовано, що впровадження антикризового управління на основі диверсифікації діяльності підприємства (суб'єкта господарювання) сприяє ефективній реалізації стратегії його розвитку та формування перспективи.

Крім цього, науковці [8] дотримуються точки зору, яка залишається актуальною, що особливостями розробки, впровадження та реалізації стратегії диверсифікації виробництва підприємств (машинобудівних) в Україні є:

- 1) досить низький рівень диверсифікації виробництва;
- 2) недостатня увага до процесу планування та оцінки диверсифікаційних процесів;
- 3) несвоєчасне здійснення процесу диверсифікації на підприємствах;
- 4) неповне використання потенціалу синергії;
- 5) низькі фінансові можливості для проведення диверсифікації;
- 6) виробництво продукції на примітивному рівні;
- 7) недостатня кількість вертикальної (концентричної) диверсифікації;
- 8) низький рівень інноваційної активності підприємств;
- 9) брак висококваліфікованих працівників (управлінського персоналу; робітників основного та допоміжного виробництва);
- 10) низький рівень рентабельності виробництва;
- 11) високий рівень накладних витрат;
- 12) великий асортимент продукції (товарів);
- 13) недостатня підтримка державою процесів диверсифікації тощо [8, с. 318–319].

Водночас заслуговує на увагу наукова праця [5], у якій зазначено, що основними принципами формування і реалізації процесу диверсифікації галузевого комплексу (машинобудівного) є:

- 1) загальні принципи (на рівні галузі):
 - принцип рівномірного розвитку всіх соціально-економічних систем і сфер регіону;
 - принцип пріоритетності дослідження та розвитку конкурентних видів економічної діяльності;
 - принцип формування і реалізації інноваційного продуктового портфеля галузевого (промислового) комплексу;
 - принцип раціональності виробничо-територіальних об'єднань суб'єктів господарювання (підприємств);
 - принцип рівноваги між інтересами соціально-економічних систем (між інтересами підприємства та регіону);

- принцип цілеспрямованості та контролю діяльності;
 - принцип синергії;
 - принцип взаємозв'язку (діалогу);
- 2) часткові принципи (на рівні підприємств-учасників програми диверсифікації):
- принцип пріоритетності продукції провідних підприємств;
 - принцип контролю якості;
 - принцип інформатизації;
 - принцип мотивації і стимулювання персоналу;
 - принцип гнучкості виробничого процесу;
 - принцип адаптивності [5, с. 118].

Беручи до уваги наведене вище, варто також зазначити, що факторами утворення ризиків при диверсифікації є: 1) внутрішні фактори – це людські (найбільш важливі), управлінські, операційно-технологічні, організаційні та науково-технічні фактори; безпосередньо визначають причини втрат (наявних, можливих) всередині самого (конкретного) суб'єкта господарювання (підприємства), що прийняло управлінське рішення про диверсифікацію діяльності; 2) зовнішні фактори – це економічні (на рівні регіону, на рівні держави), фінансові, соціальні, політичні, правові, природні фактори та фактори кримінального походження; впливають ззовні (опосередковано, тобто через певні механізми та відносини) на реалізацію стратегії диверсифікації і є причинами можливих втрат [9, с. 18].

У той же час на основі аналізу літературного джерела [10] з'ясовано, що процес диверсифікації підприємства проходить в п'ять етапів:

1 етап – підготовчий етап (визначається доцільність здійснення окремих видів диверсифікації);

2 етап – аналітичний етап (проводиться діагностика (ідентифікація стану, аналіз, оцінювання) фінансово-господарської діяльності підприємства);

3 етап – обґрунтування доцільності проведення диверсифікації (обирається вид, і формується програма реалізації стратегії диверсифікації);

4 етап – здійснення (реалізація) процесу диверсифікації;

5 етап – аналіз і контроль (попередній, поточний, завершальний) за проведенням процесу проведення диверсифікації.

З огляду на зазначене, на особливу увагу заслуговують також результати досліджень Лауреата Нобелівської премії з економіки (1990 р.) Гаррі Марковіца (Harry M. Markowitz) [12], а саме портфельна теорія для оцінки ефективності інвестиційного портфеля. Тут варто зазначити, що подана теорія може бути використана для оцінки ефективності диверсифікації діяльності підприємства за рахунок зміни показника доходності акцій на показник чистого прибутку або прибутку до виплати податку на прибуток та нарахування амортизації, замість ваги цінного паперу доцільно взяти питому вагу (частку) певного (кожного) бізнес-напряму у загальному обсязі реалізації продукції [11, с. 31–32; 12].

Своєю чергою, у науковій праці [13] зазначено, що для оцінки ефективності диверсифікації діяльності підприємства (телекомунікаційного) рекомендується використовувати такі групи показників ефективності диверсифікації:

- 1) економічні показники (коефіцієнт відносного вивільнення обігових коштів під час диверсифікації, період окупності вкладених інвестиційних ресурсів у диверсифікацію, фондовідача виробництва, рентабельність диверсифікованого виробництва, показники ліквідності);
- 2) стратегічні показники (рівень економічності стратегії диверсифікації, рівень ризику за кожною зі стратегічних зон господарювання, показник відповідності місії цілям підприємства);
- 3) ринкові показники (рівень зростання частки ринку, обсяги виходу на нові ринки, рівень ефективності реклами);
- 4) соціальні показники (рівень задоволення потреб споживачів, рівень скорочення цифрового розриву, рівень зниження плинності кадрів на підприємстві, підвищення рівня зайнятості населення);
- 5) технологічні показники (рівень економії поточних витрат, рівень відповідності технології сучасним вимогам ринку, рівень інтегрованості підприємства) [13, с. 30].

Таким чином, результати досліджень наукових праць [1–16] за окресленою проблемою дають можливість стверджувати, що:

1. Діагностика диверсифікаційних процесів на підприємстві являє собою цільове оцінювання його стану, тенденцій зміни та перспектив розвитку, пов'язаних із виявленням і проникненням у нові сфери (галузі) діяльності, освоєнням нових виробництв і ринків, розширенням асортименту продукції (товарів), що найбільш сприятиме ефективній реалізації конкурентних переваг підприємства з метою максимізації його доходів, отриманих від усіх напрямків діяльності, і мінімізації очікуваних ризиків.
2. Ключовими бізнес-індикаторами системи диверсифікаційних процесів на підприємстві є показники, які відображають рівень диверсифікації діяльності підприємства – формули (1)–(7) [1–5; 6, с. 20; 14, с. 58; 15, с. 217–218]:

- 1) абсолютний рівень диверсифікації ($РД_A$):

$$РД_A = КСД, \quad (1)$$

де $КСД$ – кількість сфер (видів) діяльності, що підлягають емпіричному дослідженню.

- 2) трансформований показник концентрації (ТПК):

$$ТПК = 1 - \frac{Ч_{П}^{МАКС}}{Ч_{П}^{МАКС}}, \quad (2)$$

де $Ч_{П}^{МАКС}$ – питома вага доходу від реалізації основної продукції у загальному обсязі доходу підприємства;

- 3) Беррі-індекс / показник Херфіндала-Хіршмана ($I_{ХХ}$):

$$I_{ХХ} = 1 - \sum_{K=1}^{КСД} \frac{Ч_{ОП_K}^2}{Ч_{ОП_K}^2}, \quad (3)$$

де $Ч_{ОП_K}$ – питома вага певної сфери діяльності (галузі) у структурі товарної продукції підприємства;

- 4) коефіцієнт зосередження сфери діяльності (галузі) згідно зі спадним (або зростаючим) принципом ($К_3$):

$$К_3 = 1 - \frac{КСД}{\sum_{K=1}^{КСД} Ч_{ОП_K} * (2H_K - 1)}, \quad (4)$$

де H_k – порядковий номер сфери діяльності (галузі) у ранжованому ряді, що побудований відповідно до спадного (або зростаючого) принципу;

5) індекс ентропії (I_E):

$$I_E = \sum_{k=1}^{KCD} \chi_{OP_k} \ln \left(\frac{1}{\chi_{OP_k}} \right). \quad (5)$$

6) індекс Аттона (I_A):

$$I_A = 2 \sum_{k=1}^{KCD} H_k * \chi_{OP_k} - 1. \quad (6)$$

7) індекс диверсифікації ($I_{ДВ}$):

$$I_{ДВ} = \frac{\sum_{k=1}^{KCD} \left(\frac{D_k}{D} \right)}{1 - \chi_{OPT}}, \quad (7)$$

де D_k – дохід, отриманий від реалізації неосновної продукції відповідної сфери діяльності;

D – загальний обсяг доходу підприємства;

χ_{OPT} – оптимальна питома вага основної продукції відповідної сфери діяльності.

8) рівень ризику [6, с. 20; 14, с. 58; 15, с. 217–218].

З метою практичного розгляду окресленої проблематики доцільно також представити експрес-аналіз діяльності українських підприємств (зокрема, таких видів економічної діяльності, як промисловість, будівництво та транспорт) за показником рентабельності операційної діяльності. Так, згідно з даними табл. 1, рівень рентабельності операційної діяльності промислових підприємств в країні за період 2011–2015 рр. мав тенденційну спадну динаміку. Зокрема, у 2015 р. показник рентабельності операційної діяльності скоротився на 3,8 %. Подібною була динаміка рентабельності операційної діяльності транспортних підприємств (за винятком 2014 р., коли рівень збитковості операційної діяльності був на рівні -1,7 %). Що стосується сфери будівництва в Україні, то у 2012 р. та у 2015 р. будівельні підприємства мали збиткову рентабельність операційної діяльності, особливо у 2015 р. (-7,6 %) [17].

Таблиця 1

Рентабельність операційної діяльності підприємств промисловості, будівництва та транспорту в Україні, %

Вид економічної діяльності	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Промисловість	4,7	3,4	3	1,6	0,9
Будівництво	0,2	-0,1	0	5,8	-7,6
Транспорт	6,1	5,4	3,5	-1,7	1,1

Джерело: сформовано авторами на основі [17]

Отже, виходячи із результатів аналізу інформаційної бази дослідження [1–17], можна зробити такі загальні (основні) висновки та пропозиції (рекомендації):

1. Одним із найбільш розповсюджених шляхів розвитку підприємств є диверсифікація, яка сприяє ефективній реалізації стратегії його розвитку та формування перспективи.

2. Діагностика диверсифікаційних процесів на підприємстві являє собою цільове оцінювання його стану, тенденцій зміни та перспектив розвитку, пов'язаних із виявленням і проникненням у нові сфери (галузі) діяльності, освоєнням нових виробництв і ринків, розширенням асортименту продукції (товарів), що найбільш сприятиме ефективній реалізації конкурентних переваг підприємства з метою максимізації його доходів, отриманих від усіх напрямків діяльності, і мінімізації очікуваних ризиків.
3. Ключовими бізнес-індикаторами системи діагностики є показники, які відображають рівень диверсифікації діяльності підприємства: 1) абсолютний рівень диверсифікації; 2) трансформований показник концентрації; 3) Беррі-індекс / показник Херфіндаля-Хіршмана; 4) коефіцієнт зосередження сфери діяльності (галузі) згідно зі спадним (або зростаючим) принципом; 5) індекс ентропії; 6) індекс Аттона; 7) індекс диверсифікації; 8) рівень ризику.
4. Перспективою подальших науково-практичних досліджень у цьому науковому напрямі є розробка полікритеріальної системи діагностики діяльності підприємств з урахуванням діагностики диверсифікаційних процесів на підприємстві як часткової діагностичної цілі системи часткових діагностичних цілей полікритеріальної системи економічної діагностики підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багорка М. О., Білоткач І. А. Диверсифікація як фактор підвищення ефективності діяльності підприємств в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 10. С. 17–21.
2. Ілляшенко С. М., Пересадько Г. О. Системний аналіз поглядів різних вчених на стратегію диверсифікації. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія: Економіка та менеджмент. 2008. № 4 (28). С. 3–8.
3. Івченко Л. Диверсифікація діяльності підприємств як чинник їх економічного зростання. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2016. Вип. 1. С. 99–107.
4. Момот В. Є. Диверсифікація як напрямок стратегічного розвитку підприємства в контексті невизначеності середовища господарювання. *Ефективна економіка*. 2010. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
5. Коверга С. В., Згоденко Р. О. Диверсифікація як форма розвитку підприємств машинобудівної галузі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 12, ч. 1. С. 116–119.
6. Гудзь О. Є. Управління диверсифікацією діяльності підприємства. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2015. № 1 (11). С. 14–22.
7. Ліпич Л., Матвійчук І. Послідовність упровадження системи антикризового управління на засадах диверсифікації діяльності підприємств сфери послуг. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 4. С. 54–57.

8. Череп А. В., Лук'яненко Н. Е. Особливості диверсифікації виробництва підприємств машинобудування в Україні. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2011. № 4 (58). С. 317–319.

9. Донець Л. І. Ризики диверсифікації господарської діяльності підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємства*. 2011. № 1. С. 16–20.

10. Лебедева В. В. Вертикальна диверсифікація аграрних підприємств. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2014. № 2. С. 75–80.

12. Вітковський О. С. Ефективність стратегії диверсифікації діяльності в умовах нестабільного зовнішнього середовища. *Економіка та держава*. 2009. № 8. С. 30–32.

13. Markowitz H. M. Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments. New York: John Wiley, 1959. URL: <http://cowles.yale.edu/sites/default/files/files/pub/mon/m16-all.pdf>

14. Стрельчук Є. М., Калугіна Н. А. Ефективність диверсифікації діяльності телекомунікаційного підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 2 (12). С. 28–33.

15. Ромашко О. М. Методичні засади оцінки рівня диверсифікації газотранспортних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 16, ч. 3. С. 54–58.

16. Радука Н. В., Петренко Л. А. Діагностика диверсифікаційних процесів на підприємстві. *Стратегія економічного розвитку України: зб. наук. праць*. 2011. № 29. С. 214–221.

17. Ковінько О. М. Сутність та зміст стратегії диверсифікації підприємств при виході на зовнішній ринок. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2014. № 5, т. 2. С. 7–11.

18. Державна служба статистики України: офіц. сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

REFERENCES

Bondar, V. "Pro prybutkovist vyroshchuvannya tsukrovkykh buriakiv" [About the profitability of growing sugar beet]. <http://www.agro-business.com.ua/agronomiia-siogodni/279-pro-prybutkovist-vyroschuvannya-tsukrovkykh-buriakiv.html>

Bondar, V. "Tsina na tsukor yak instrument polityky" [The price of sugar as a policy tool]. http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/tsina_na_tsukor_yak_instrument_politiki.html

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: ofits. sait. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Doronin, A. V. "Efektyvnist vyrobnytstva tsukrovkykh buriakiv ta tsukru v Ukraini" [The production efficiency of sugar beet and sugar in Ukraine]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 3 (2013): 51-55.

Haponenko, T. M. "Analiz suchasnoho stanu rynku tsukru v Ukraini ta sviti" [Analysis of the current state of the sugar market in Ukraine and the world]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/62.pdf>

"Holovne upravlinnia statystyky u Kyivskii oblasti" [The Department of statistics in Kyiv region]. <http://kyivobl.ukrstat.gov.ua>

"Innovatsii buriakivnytstva na poliakh «Astarte-Kyiv»" [Innovations sugar beet in the fields of «Astarte-Kyiv»]. *Visnyk tsukrovkykh Ukrainy*. http://sugar-journal.com.ua/custom/files/Vestnik_ua/2015/09/13-15.pdf

Ishchenko, H. "Tsukrovi hoidalky" [Sugar swings]. <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/cukrovi-gojdalki/>

Korol, O. "Solodki spodivannia: chy stane 2017 rik zirkovym dlia tsukrovoho buriaka" [Sweet hope will be 2017 star for sugar beet]. <http://agravery.com/uk/posts/show/solodki-spodivanna-ci-stane-2017-rik-zirkovim-dla-cukrovogo-buraka>

Maslak, O. "Tsukrovi prohnozy - 2015" [Sugar projections - 2015]. <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/3825-tsukrovi-prohnozy-2015.html>

Mirzoieva, T. V., and Sobchuk, I. A. "Rozvytok roslynnytstva u Vinnytskii oblasti (na prykladi vyrobnychoi diialnosti TOV «Podillia Ahroinvest»)" [The development of crop production in Vinnytsia region (for example production activities «Podillia Ahroinvest»)]. *Molodyi vchenyi*, no. 6 (33) (2016): 65-69.

Mirzoieva, T. V., and Ushkan, V. L. "Suchasnyi stan vyrobnytstva soniashnyku v Ukraini" [Modern condition of production of sunflower in Ukraine]. *Molodyi vchenyi*, no. 1 (2017): 669-673.

"Nimetska kompaniia kupyla 6 tsukrovkykh zavodiv na Ternopilshchyni" [The German company bought 6 sugar plants in the Ternopil region]. http://espreso.tv/news/2017/01/25/nimecka_kompaniia_kupyla_6_cukrovkykh_zavodiv_na_ternopilshchyni

Pavlenko, O. "Tsukrova haluz 2014/15: hirkota solodkoho sezonu" [The sugar industry 2014/15: bitterness of the sweet season]. <https://daily.rbc.ua/ukr/show/saharnaya-otrasl-mg-gorechsladkogo-sezona-1438866021.html>

Ratushna, O. P. "Teoretychni osnovy rozrakhunku tochky bezzbytkovosti" [Theoretical bases of calculation of the breakeven point]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky* vol. 3, no. 3 (53) (2010): 87-89.

Stepanova, L. "Buriakivnytstvu - druhe dykhannia" [The beet production - the second breath]. <https://www.syngenta.ua>

Zimenko, A. "Hirka dolia solodkoho tsukru" [The bitter fate of the sweet sugar]. <http://news.finance.ua/ua/news/-/360702/girka-dolya-solodkogo-tsukru>